
STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO), JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU), THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE), VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés: CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt., felelős vezető: TOMCSÁNYI PÉTER

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

HALÁLOS KAPCSOLÓDÁS – AZ ERŐSZAK ÚTJA

DEADLY LINK – THE PATH OF VIOLENCE

SEBŐK MELINDA JUDIT¹

ABSTRACT ■ Whoever kills another commits a crime, says the Code Penal. The legislator does nothing more than briefly and strikingly raise the Bible's commandment "Do not kill" to the level of law. Nevertheless, man kills: in which only the motive differs. He kills for pleasure, for profit, for revenge, premeditatedly, out of sudden excitement, or because of mental disorders. It also happens that he does not have the capacity for discernment to be aware of the gravity of his actions, and at other times he knows exactly what he is doing and wants. The reason does not matter, murder is a crime: and it is a crime even if the "victim" is not a human being.

KEYWORDS: animal cruelty, murder, violence, punishment, aggression

ABSZTRAKT ■ Aki mászt megöl, büntettet követ el, mondja a Büntető Törvénykönyv. Nem tesz mászt a jogalkotó, mint röviden és frappánsan törvényi szintre emeli a Bibliái „Ne ölj” parancsolatot. Ennek ellenére az ember öl: amiben csupán az indíték különbözik. Ől kedvtelésből, nyereségvágyból, bosszúból, előre kitervelten, hirtelen felindulásból vagy mentális zavarai miatt. Az is előfordul, hogy nincs belátási képessége ahhoz, hogy tisztában legyen tettei súlyával, máskor pedig pontosan tudja és akarja amit tesz. Az indok mindegy, a gyilkosság bűn: és bűn akkor is, ha nem ember az „áldozat”.

KULCSSZAVAK: állatkínzás, emberölés, erőszak, büntetés, agresszió

ELŐSZÓ

Sorozatgyilkosok vagy tömeggyilkosok² – mi a különbség? A sorozatgyilkos legalább három áldozatot meggyilkol, időben elkülönítve, áldozatait módszeresen kiválasztva, általában ugyanolyan vagy nagyon hasonló elkövetési magatartással,

¹ Doktoranda, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Állatvédelemi-, Jogpszichológiai-, Földforgalmi szakjogász, közgazdász, kommunikátor, mediátor.

² Kitanics Márk igazságügyi pszichológus szerint. In: CSABAI MÁRK: *Így ölték őket*. Budapest, Pauker Nyomda, 2019, 10–14.

egymáshoz hasonló sértettek ellen, előre kitervelten végezve velük. A tömeggyilkos ugyanabban az időben háromnál nagyobb számú áldozattal végez egyszerre, sokszor nem is ismerve őket. Tömeggyilkos például az a teherautó-sofőr, aki szándékosan a tömegbe hajt, vagy az önkéntes merénylő, aki a testére erősített robbanószerkezettel megy az emberek közé, nem érdekli kiket öl meg, nagy valószínűséggel nem is ismeri őket, a lényeg a mennyiségi gyilkolás. Hasonlóság közöttük a tudati oldalon a szándékosság, az előre kitervelt pusztítás. A sorozatgyilkosok cselekményét szülheti az alkalom, de ölhetnek szervezet minta alapján, „belső hangok hallucinációjának” hatására, korábbi sérelem megtorlására. Számukra az áldozat szenvedése nyújt katarzist vagy kielégülést. Vannak dominanciaorientált elkövetők, akik azt élvezik, hogy az áldozataik felett kontrollal bírnak. Motivációik sokrétűek lehetnek, a szexuális kielégüléstől a frusztráció csökkentéséig. A kérdés, hogy ugyanolyan körülmények és szociális tényezők miért változtatnak valakit gyilkossá, más pedig miért marad a helyes úton. Érzékenyebb gyerekekből válnak olyan sorozatgyilkosok, akik korábban elszenvedett sérelmeikért próbálnak elégtételt venni. Az ilyen gyerekek már egész fiatalkorukban erőszakoskodnak másokkal, gyengébbekkel, kisebbekkel, főként állatokkal. A deviáns elme olyan fokú feszültséghez jut el, amikor az kitör és megszületik az elkövetés.

Nincs egy sablon, ami ráhúzható a sorozatgyilkosokra, ugyanakkor már gyerekkorban észrevehető a hajlam. Ez az úgynevezett MacDonald-triász, amely három fő eleme a kései gyermeki ágybavizelés, a gyújtogatás és az állatok kínozása.³ A személyiség ilyen fokú problémája a környezetben, a nevelési közegben is keresendő. Ha a gyerek a szocializáció folyamán nem részesül megfelelő intellektuális fejlődésben, bántalmazzák, elhanyagolják, akkor felgyülemlik benne a harag, az agresszió, a hiányérzete frusztrációkat okoz, amely erőszakhoz vezethet. Az erőszakos cselekmény során a „kielégülés” átmeneti nyugalmat hoz, majd a további örömszerzés miatt, további erőszakos cselekményeket követhet el. Motiváció, belső szükséglet, a feszültség felgyülemlése, az elkövetés, a kielégülés, majd a megnyugvás ciklikusan követik egymást, folyamatosan körbe-körbe, egy végtelen körforgás részeként.

Visszafordítható vagy megelőzhető ez a folyamat? Lehetséges-e az átnevelés, vagy a resztoratív igazságszolgáltatás az ilyen esetekben? Meg lehet próbálni.

Az állatkínzás morálisan és jogilag is bűn. Az állatok érezni és szenvedni képes lények, akik fokozott védelemre szorulnak, hiszen önmagukat és fajtársaikat nem képesek megvédeni, ezért szükséges a védelmükre kelni minél szélesebb körben, és oktatni erre minél fiatalabb korban.

³ ROBERT D. HARE: *Kímélet nélkül*. Budapest, Háttér Kiadó Kft., 2011, 91–96.

1. ÁLLAT ÉS EMBER KAPCSOLATA

Darwin tanulmányai szerint az állatok, akik/amelyek több mint 650 millió éve élnek a Földön az ember evolúciós elődeinek tekinthetők.⁴ Tanulmányozásuk tudománya, a zoológia nagy fejlődési utat tett meg, amelyet a földrajzi felfedezések is előmozdítottak. Maga az állatfajok vizsgálata már az ókorban elkezdődött. Arisztotelész volt az, aki a természettudomány alapjait lefektette, és akinek a tanait számos tudós használta fel munkájához, többek között az állati rendszertan megalkotója von Linné.⁵ Munkája során hat fő osztályt különített el: emlősök, madarak, halak, hüllők, rovarok és férgek.

Arisztotelész szerint az állatok erkölcsi státusszal rendelkeznek, aminek hagyományos megítélése világszerte elsősorban a vallás és a filozófia tárgyköréhez kapcsolódik. Továbbá ismeretes az is, hogy a nyugati világ szemléletét először az ő írásai tükrözték, aki érvekkel támasztotta alá, hogy az állatok képesek ugyanolyan érzésekre, mint az emberek, de hiányzik az értelmük, ezért kell az ember szolgálatába állniuk. Ugyanakkor Püthagorasz szerint, az állatok az egykor élt ember megtestesülései, reinkarnálódott alakjai lehetnek, így tiszteletet érdemelnek. A keleti kultúrákban, a zsidó vallásban az az elv, hogy Isten minden teremtménye könyörületet érdemel, híven tükröződik az állatok elejtésében. Továbbá az iszlám szent könyve, a Korán tiltja az állatok mindennemű kínzását vagy bántalmazását. Elmondható, hogy a nyugati szemléletben lényegében megvan, megmaradt az a nézet, mely szerint az ember kizárólagos vagy legalábbis alapvetően felsőbbrendű lény, mivel képes az igazságot megérteni. *„Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog.”*⁶ Ezzel Isten az emberre bízta az állatokról való gondoskodást.

A buddhista hitvilágban az állatok is érző lényeknek számítanak, rendelkeznek a buddha-természettel, emiatt képesek lehetnek a megvilágosodásra. Hitük újjászületésről szóló tanításai szerint bármelyik ember a következő életében állatként születhet újjá. Bár a nyugati szemlélet kevésbé becsüli az állatokat, mint a keleti, mégis nyugaton indult meg az állatok védelmére vonatkozó első kezdeményezés. A tizenkilencedik századi Angliában szerveződött az első mozgalom annak érdekében, hogy ne végezzenek érzéstelenítés nélküli állatkísérleteket. A huszadik századra azonban a kezdeti felbuzdulások kezdtek alábbhagyni, mivel kevés nyilvánosságot kaptak. A második világháború után ezek a mozgalmak

⁴ Haeckel (1834–1919) Darwin tanait hirdető német zoológus.

⁵ Carl von Linné (1707–1778), svéd tudós.

⁶ Biblia, Teremtés könyve, 1:26–27.

újra fellángoltak, ekkor jöttek létre nagyobb szervezetek, mint például a WWF⁷ 1961-ben, a Greenpeace 1971-ben, a PETA⁸ 1980-ban. A nyugati kultúra tehát megváltozott, fogékonyabbá vált az állatok jogi státuszának kérdése iránt. Ma már talán az emberek nagyobb jelentőséget tanúsítanak az állatok erkölcsi státuszának és mentális életének figyelmére.⁹ Ezzel az erkölcsi státusszal kapcsolatban fontos tényként feldolgozni a vallási rítusok fontosságát.

1.1. Az állatvédelem filozófiai megközelítései és történeti előképei

Az ősember, bármilyen barbárnak is tűnhet mai szemmel nézve, tisztelte az állatokat. Hitük szerint a leölt állatok lelke egyesült a vadász lelkével. Nem szórakozásból ejtette el a vadat vagy halászott, hanem táplálékszerzés motiválta. Napjainkra már minden elérhető az áruházak polcain, de elődeink még értették mit jelent tisztelni a táplálékot. Később a domesztikáció során az emberek társat kerestek maguknak, akik elkísérik őket magányos élelemszerző útjaikon és megvédik az ellenségtől, védelmezik otthonaikat a ragadozókkal szemben. Ekkor szegődött az ember mellé a kutya mint hűséges társa és a macska mint az otthon megtisztítója az egerektől, kártevőktől. Régészek több mint ötezer éves macskacsontokat tártak fel, amelyeket emberi sírokba helyeztek, bizonyítékaul annak, hogy a macska is éppoly régóta társa az embernek, mint a kutya. Egyiptomban az állatokat szentnek tartották, olyan tulajdonságokkal ruházva fel őket, amely megvédte az egyiptomi lakosságot az ártó szellemektől. Minden élőlénynek megvolt a maga funkciója, amelyet tiszteletben tartottak. Az évszázadok során az emberek eltávolodtak ettől az ősi tudástól és világszemlélettől, messze eltávolodva a természettől. A középkori boszorkányüldözések idején több ezer állatot ítétek máglyahalálra boszorkánysággal, ördögi erővel való kapcsolat gyanúja miatt. Az inkvizíció idején sok nőt – gyakran nemesi származásúakat is – állataikkal együtt égettek meg. Gyakoriak voltak azok az esetek, amikor állatokat fogtak perbe, vagy tanúként idézték meg őket. Erre a sötét korra jött a felvilágosult gondolkodás, amikor megjelentek az állatvédelem első gondolatai, de tényleges jogi szabályozás csak jóval később született meg. Az igazi áttörés a tizenkilencedik században született meg, azonban ez még messze nem védte az állatok jogait, még nem tekintették az állatokat jogalanyoknak, csak bizonyos velük való elfoglaltságot, mint például az állatkísérleteket vette a szabályozása

⁷ World Wide Fund of Nature.

⁸ People for the Ethical Treatment of Animals.

⁹ DAVID DEGRAZIA: *Az állatok jogai*. Budapest, Magyar Világ Kiadó, 2004, 61–81.

alá. Szélesebb körű állatvédelmi szabályozás csak a 20. század közepén kezdett kibontakozni és még napjainkra sem elég szigorú szankciórendszerrel. A jelenlegi szabályozás gyakran nem rendelkezik kellő elrettentő erővel az állatok elleni bűncselekmények elkövetése tekintetében.

Érvényesülése tekintetében az állattartás az őskortól napjainkig folyamatosan változik, alakul, fejlődik. Arisztotelész szerint az állatok az ember alárendeltjei, ugyan képesek az érzékelésre, de nem értelmes lények, tehát rájuk a jogi normák nem vonatkoznak. A Biblia tovább erősítette ezt a nézetet, amit Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás is átvett. Hangsúlyozták, hogy az állat alárendeltebb az embernél. Az afrikai és keleti népek tiszteletet tanúsítottak az állatok iránt mivel a reinkarnáció, az újjászületés nagy jelentőséggel bírt a vallásaikban. Nem tudhatják, hogy következő életükben milyen alakban térnek majd vissza, illetve nem tudhatják, hogy a náluk megjelent állat esetleg az egyik elhunyt hozzátartozójuk új alakja-e. A nagy gondolkodók Descartes, Thomas Hobbes, Immanuel Kant is azt az elvet vallották, hogy az állatoknak nincs értelmi képességük, az emberek kiszolgálására hivatottak, ezzel szemben Bentham utilitarista nézeteket vallott, elítélte az állatok bántalmazását és minden érző lény számára fontosnak tartotta a könyörületet. Darwin a fajok és az evolúció kutatásával hozta meg az áttörő változást a filozófiai gondolkodásban. Leírta, hogy az ember és az állat nem választható el élesen, hiszen az ember is az állatból fejlődött ki, egy genetikai eltérés eredménye, tehát az állatokat nem lehet alsóbbrendűnek tartani ezen elv alapján az embernél. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy értelmi különbségek vannak az emberi lények és az állatok között.

Maga az állatvédelem mint emberi tevékenység szoros kapcsolatban van kialakulását tekintve az emberek és állatok közti viszony alakulásával. Azzal, hogy az ember elkezdte az állatokat házasítani, hozzájárult egy bizonyos fajta védelmi mechanizmus kialakulásához, megerősödéséhez, amely egy ösztönös folyamat hozott létre. Az ember az otthonába vitte az állatokat, ezáltal megfosztva őket természetes szabadságuktól és a lehetőségtől, hogy táplálékot szerezzenek maguknak, így neki kellett gondoskodnia róluk. Ez a folyamat tudatosult az idők folyamán, melyből kialakult az állategészségügy és az állatvédelem is. Az állategészségügy nem csupán az állattartás számára vált fontossá, hanem a kereskedelem számára is, ennek következményeként szükségessé vált nemzetközi egyezmények létrehozása.

A tudatos állatvédelem két évszázaddal ezelőtt jelent meg. Gyökerei Angliából és Németországból indultak. Az állatok szenvedésének minimalizálása az állattenyésztés során már ugyan az ősi társadalmakban megfigyelhető, de a kései tizennyolcadik századig nem jelentett intézményesített formát. Maga a fogalom sem egy tudományos meghatározás, hanem a mindennapi és a joggyakorlat

formálta. Az állati jóllét („animal welfare”), majd az állatvédelem („animal protection”) egy átfogó kategóriaként szerepel, amely az állatokat már nem csupán fizikai lényként, hanem érzésekkel rendelkező lényekként írja le. Brambell¹⁰ az állatok szabadságjogát öt pontban definiálta:

- éhezés, szomjazás elkerülése,
- fájdalom, sérülések, betegségek elkerülése,
- félelem, distressz¹¹ elkerülése,
- kényelmetlen viselkedések elkerülése,
- normál viselkedéstől való eltérés elkerülése.

Összefoglalva az állatoknak joguk van egészséges környezetbe, élelemhez, tiszta ivóvízhez. Ezeket az alapelveket foglalja magában a világ bármely állatvédelmi rendelkezése, ezek az állatvédelemmel foglalkozó jogszabályok alaptézisei.

Három állatvédelmi irányzatot különböztethetünk meg, melyek az utilitarizmus,¹² a határozott,¹³ és a kettő keverékét képező hibrid nézetet. Az utilitarizmusnál a tevékenységek következményei számítanak, tehát úgy kell cselekednünk, hogy törekedjünk a legjobb jóra. Ez alapján a felesleges kínzás és kíméletlenség nem lehet módja az állatok leölésének. Elfogadja a bikaviadalokat és a gladiátor küzdelmet mondván, hogy az emberek szórakoztatása nagyobb cél, mint egyetlen állat leölése. Ezzel szemben a határozott irányzat azt vallja, hogy a tevékenység számít, az állatnak joga van az életre és arra, hogy feleslegesen ne kínozzák, bántsák. Ez alapján azonban a hús fogyasztásáról is le kellene mondanunk. E kettő keveredése a hibrid irányzat, amely azt vallja, hogy az ember döntésétől függ, hogy fontos-e a leölésük.¹⁴ Tehát ezen elv alapján a társállat, mint macska vagy kutya megölése, megkínzása bűn, de a csirke vagy a disznó megölése nem az. Azonban figyelembe kell vennünk azt, hogy az élelemnek szánt állat levágása humánus legyen, tehát azzal nagy fájdalmat, szenvedést ne okozzunk. Ez az elmélet a kompromisszumokra törekszik ellenben a másik kettő merev, szélsőséges elgondolásával szemben.

Ausztriában már a múlt század elején, az 1909-es években szabályozták az állattartást, amely akkor még csupán a cirkuszi állatokra vonatkozott, de mégis

¹⁰ 1965, állatjogi aktivista.

¹¹ Selye János, a stressz olyan formája, amivel nehezen küzdünk meg, mivel máshogy manifesztálódik. Fáradékonyság, ingerlékenység, legvégsőként betegség, fájdalom formájában jelentkezik.

¹² PETER SINGER: *Animal liberation NOW*. New York, Harper Perennial, 2023, 126–159.

¹³ TOM REGAN: *The case of animal rights*. Los Angeles, University of California Press, 2004, 265–307.

¹⁴ Karnizmus in: MELANIE JOY: *Miért szeretjük a kutyákat, esszük meg a disznókat és viseljük a teheneket?* Budapest, Angyali Menedék, 2018, 56–99.

más jogszabályok alapjaként szolgálhatott. Jóval a második világháború után jelentek meg az első törvényi szabályozások, először 1950-ben Dániában, majd később fokozatosan a világon. Németországban 1972-ben lépett hatályba egy igen haladó szellemiséget mutató állatvédelmi szabályozás, amely már nem dolognak, hanem védendő értéknek tekinti az állatokat. Rendelkezéseiben csak kivételes esetben fogadja el az állatoknak okozott szenvedést vagy a gerinces állatok kínzását. A német szabályozást követte 1976-ban a francia természetvédelmi törvény, amely az állatkínzást már börtönnel fenyegette. Következésként a keleti blokk 1980-as orosz törvényét kell kiemelnünk, amely rendelkezett az állatvilág védelméről, de kifejezetten csak a vadfajok védelmét tartotta lényegesnek. Ugyanakkor emellett rendelkezik az állatoknak nyújtandó segítségről és humánus bánásmódról is. A világ másik nagy hatalma az Amerikai Egyesült Államok, amelynek Kongresszusa 1966-ban alkotta meg azt a szövetségi törvényt,¹⁵ amely szabályozza az állatokkal való bánásmódot a kutatás, az állatkiallítások, szállítás és az értékesítés során. Rendelkezik ugyan a kíméletes bánásmódról, az állatkísérletekről és a fájdalomcsökkentésről, de ez nem jelent kifejezett védelmet. Igazán fontos és átfogó szabályozást az 1981-es svájci törvény mutat, ahol az állatgondozói tevékenységet végzettséghez köti, előírja a tartási szabályokat és büntetni rendeli, ha egy állatot feleslegesen megijesztenek.

1.2. Állattartás és állatvédelem összefüggése

A társállatok tartása nem újkeletű jelenség, nem csupán a fejlett országok jólétéből ered. Ez az emberi társadalmak egyik ősi és mélyen gyökerező szokása. Az ember és az állat között már jóval a házasítás előtt volt kapcsolat, csak teljesen más jellegű. Őseink elsősorban táplálék forrásként tekintettek az állatokra és vadászták őket. A házasítás mindenekelőtt a halászat-vadászat-gyűjtögetés módszerről az állattenyésztés és fölművelés felé fordította az embert. Az amerikai őslakos népek gyakran nemcsak haszonszerzés céljából, hanem rituális vagy szimbolikus okokból is tartották az állatokat maguk mellett. Ha egy állatot házi kedvencként fogadtak el, többé már nem számított idegennek, hanem szótlan barátta vált, aki ugyanolyan bánásmódot érdemelt, mint bármely ember. Ezek az állatok nem a mai divatos kedvencek voltak, hanem bölények, farkasok, madarak. Napjainkra az állattartási szokások az ötven évvel ezelőtti állapothoz képest jócskán megváltoztak, egyre több olyan állat létezik, amelyiket beengedjük az otthonunkba, kutyák, macskák, prémes állatok, madarak és gyakran hüllők,

¹⁵ Animal Welfare (AWA) Act 1966.

azaz szinte minden jogszabály által engedélyezett faj, amelyekkel az emberek megosztják otthonaikat. Az urbanizáció terjedése ellenére a kutyák és macskák népszerűsége töretlen. Azonban az is elmondható, hogy bár a kutyák igényeinek városi környezethez igazítása nehézségekbe ütközhet, még mindig az egyik legnépszerűbb állatfaj. Sikerük annak köszönhető, hogy a házasítás során ők messzemenőig elfogadták az ember életmódját és azt a sajátjukénak tekintik. Tartásuk tekintetében pszichológiai szempontból kettős szerepben jelenünk meg: egyszerre viselkedünk szülőként és társállatként.¹⁶

Az állatvédelem tiltások és magatartások megfogalmazása a társadalom számára, az állatokkal szembeni indokolatlan bántalmazás és kíméletlen bánásmód megelőzése, az életfeltételeik biztosítása a fajok fennmaradása céljából.¹⁷ Az állatvédelem egy olyan tevékenység, amely az embernek a rábízott állatok iránti felelősségéből fakad. Célja nemcsak az állatok kímélete, a szenvedéssel vagy fájdalommal járó környezeti tényezőktől való megóvás, hanem az állategyedek jóllétének megteremtése is az állatok környezetének jobbítása által.¹⁸ Mit is értünk állatvédelem alatt? Először könnyűnek tűnik a válasz, az állatok szervezett módon való védelme. Ez a kérdés azonban összetettebb, mint amilyennek elsőre tűnhet. Tágabb értelemben az állatvédelem *„az állatvilágot különböző irányokból fenyegető veszélyekkel szembeni óvó tevékenységek foglalata”,*¹⁹ szűkebb értelemben véve azonban az emberi ráhatást értjük. *„Az állatvédelmi mozgalmak világméretű elterjedése az emberiség erkölcsi fejlődésének fontos állomását jelzi, mely mozgalom az utóbbi években hazánkban is jelentős eredményeket ért el. Hisszük, hogy a helyes állatvédelmi szemlélet, valamint a természettudatos magatartás megismertetése és elterjesztése nem csupán az állatok és élő környezetünk javát szolgálja, hanem az egészséges társadalom kimunkálásának eszköze is, hisz az állatokkal való bánásmód az emberek közötti kapcsolatokban is visszatükröződik.”*²⁰ 2023-ban hazánk kormánya jelentős lépést tett az állatvédelemben, amikor megalakította a „Közös ügyünk az állatvédelem alapítvány”-t, ezáltal teret adva a kormányzati állatvédelemnek.²¹ Az Alapítványt állatvédelem fejlesztésével és népszerűsítésével kapcsolatos feladatok hatékony ellátása érdekében, továbbá az állattartás felelősségének tudatosítása céljából hozta létre. A frissen bejegyzett Alapítvány legfőbb feladata a megelőzés és az ismeretterjesztés, de feltétlen támogatásukról szeretnék biztosítani az országban

¹⁶ DESMOND MORRIS: *Az állati jogok szerződése*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1995, 77–86.

¹⁷ ZOLTÁN ÖDÖN: *Az állatvédelem jogi rendje*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000, 29.

¹⁸ MIKÓ JÓZSEFNÉ JÓNÁS EDIT: *Az állatvédelem tárgya*. TÁMOP. 2018 (2025.04.24.).

¹⁹ TÉGLÁSSY PÉTER: *Az állatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás*. Budapest, ELTE, 2003.

²⁰ Király Péter, a Rex Kutyaotthon Alapítvány és az Állatsziget alapítója, forrás: www.haziallat.hu (2025.02.09.).

²¹ 2022. évi XXXIV. törvény a Közös Ügyünk az állatvédelem Alapítvány létrehozásáról.

működő állatvédő civil szervezeteket is. Az Alapítvány az Igazságügyi Minisztériumon belül Ovádi Péter állatvédelemért felelős kormánybiztos és VETTER SZILVIA kuratóriumi elnök felügyelete alá tartozik. Ugyanakkor hiába van hazánkban állatvédő szervezet, több menhely és alapítvány az állatok védelmében, ha azok nem léphetnek fel a rendőrség oldalán az állatok elleni erőszakkal szemben. Évente átlagosan ötszáz esetben indít nyomozást a rendőrség állatkínzás gyanúja miatt,²² emellett valószínűsíthető, hogy a látens – azaz fel nem derített – esetek száma ennek a többszöröse is lehet. Az állatvédők szerint ez a szám évről évre növekszik, mivel a törvény által előírt két-három éves elzárásnak nincs visszatartó ereje az elkövetők számára.²³ További probléma, hogy a lefoglalt állatok elhelyezése sem megoldott.

1.3. Az állatok joga

Ennek alapján biztosítani kell az állatok számára azt az alapvető szükségletet, hogy a természet törvényszerűségei figyelembevételével szabadon élhessék természetes életüket szükségtelen fájdalomtól vagy szenvedéstől mentesen. Azonban a hírnevet szerzett személyek erősen tudnak hatni a közvéleményre, ahogy tette azt SINGER is, abban, hogy milyen megítélés alá essék ember és állat jogainak viszonya. *„Mindazon okoskodás, amely az ember felsőbbrendűségét igazolja, nem képes elhomályosítani azt a tényt, hogy a szenvedésben mi és az állatok egyformák vagyunk.”* Az állatok jogainak elbírálásában nem alkalmazhatjuk pusztán a testi vagy szellemi képességeken alapuló különbségeket, hiszen mindkét oldalon találhatunk előnyöket és hátrányokat egyaránt. *„Nem az a kérdés, hogy az állatok képesek-e gondolkodni vagy képesek-e beszélni, hanem, hogy képesek-e szenvedni”* (Bentham). Az érdekérvényesítés szempontjából bármilyen jogszabály által biztosított védelem betartása a szenvedés enyhítését hivatott biztosítani, az nem releváns, hogy az adott élőlény képes-e tudatosítani, mi történik vele. Vannak emberek, akik erre is úgy reagálnak, hogy egy állat semmiképp sem rendelkezhet ilyen

²² www.police.hu (2025.04.29.).

²³ 2012. évi C. törvény 244. §: (1) Aki a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben indokolatlanul olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, b) gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntetés miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) az állat különös szenvedését okozva, b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva, c) nagy nyilvánosság előtt, d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése büncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követik el.

képességekkel, pedig kutatások bizonyítják, hogy egyes állatok rendelkeznek én-tudattal. A tudatos viselkedés gyakran érzelmi reakciókkal társul, amelyet az állatok is képesek különféle módokon kifejezni. Ezen kifejezőmódok alatt értjük a macska dorombolását, amelyet öröm vagy fájdalom hatására hallat. Ez egy tanult viselkedés, amelyet már újszülött korban megtanul, amikor az anyja mosdatja. Mivel érző gerinces állat hasonlóan reagál a fájdalomra, mint az ember, sérülése esetén biztonságot keres, védi a sérült testrészét, esetleg annak tisztogatásával próbálja gyógyítani magát. Az emberekénél a félelem testi jelei közé tartozik például a szapora szívverés, az izzadás, a túlzott figyelem, amit a gerinces állatoknál szintúgy megfigyelhetünk. Ilyen reakcióik a lihegés, a túlzott figyelem, esetleg az elbújás. Ezek alapján megállapítható, hogy az emberek és állatok reakciói jelentős hasonlóságot mutatnak. Tehát elmondható, hogy a fentiek alapján kialakulhat a szenvedés. Nem lehet az állatokat csupán azért alacsonyabb rendű élőlénynek tekinteni, mert nem képesek emberi beszédre.²⁴

MORRIS brit zoológus szerint:

- Az állatot nem szabad felruházni tulajdonságokkal, mely a saját hiedelmeinken alapul.
- Az állatot nem szabad az ember igájába hajtani.
- Csak akkor szabad állatot fogságban tartani, ha megfelelő környezetet tudunk neki biztosítani.
- Akkor szabad társként tartani, ha képes az emberi körülményekhez alkalmazkodni.
- Állatfajokat nem szabad a kipusztulásba kergetni csupán az emberi népesség növekedésének érdekében.
- Állatnak emberi sport céljából nem szabad fájdalmat, szenvedést okozni.
- Állatnak nem szabad kísérletek miatt testi és lelki gyötrelmet okozni.
- Élelmezési célra szánt állatot sem szabad méltatlan körülmények között tartani.
- Nem szabad kihasználni prémjéért, bőréért vagy bármilyen luxustermékért.
- Munkavégző állatot sem szabad méltatlan körülmények között tartani.

Az ember szórakoztatására nem szabadna állatot tartani pusztán azért, hogy rövid ideig örömet szerezzen, ilyen például a húsvéti időszakban ajándékba vásárolt élő nyúl. Az állatvédelmi törvény megalkotásakor figyelembe kellene vennie a jogalkotónak a fenti elveket, hogy kellően elrettentő szankciót alkothasson az állatok védelmében. Ezen elvek alapján az állatoknak szükségük lenne szabadságra, társas érintkezésre, játékra, természetes viselkedési formáik gyakorlására.

²⁴ MORRIS 1995, 171–189.

Ugyanakkor a fogyasztói társadalom szükségleteit gyakran az állatok kizsákmányolásával elégítik ki, gazdasági és haszonszerzési érdekből.

1.4. Az állatkínzás törvényi tilalma

Az állatkínzás szabálysértési alakzata előbb jelent meg a szabálysértési törvényben, mint a Büntető Törvénykönyvben, ugyanis ez a törvényi tényállás a 2004. évi X. törvénnyel került bele. Ugyan a szabályozás kezdeti formái megtalálhatók a Csemegi-kódexben²⁵ is, amely a bűncselekményeket büntettekre, vétségekre és kihágásokra kategorizálta. Ez utóbbiról a kihágási Büntető Törvénykönyv²⁶ rendelkezett, és ennek közrendre vonatkozó fejezetében találhatunk rá az állatkínzás törvényi tényállására „86. § Aki nyilvánosan, botrányt okozó módon állatot kínoz, vagy durván bántalmaz, úgyszintén ki az állatkínzás ellen kiadott rendeletet vagy szabályrendeletet megszegi, nyolcz napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

Látható, hogy a jogszabályszöveg nem az állatot, mint érző lényt védi, hanem a közrend és a köznyugalom megsértését szankcionálja. Ebből következtethetünk arra, hogy a 19. század törvényalkotóinál nem az a megközelítés számított elsődlegesnek, hogy az állat érző lény, aki védelemre szorul. A korai szabályozás háromféle elkövetési magatartást ismert: kínzás, bántalmazás, vagy az állatok védelmére vonatkozó szabályrendelet megsértése. Elmondhatjuk tehát, hogy a korabeli szabályozás részben védte csak az állatot, főként az emberek védelme volt a cél, ahogyan azt a nyilvánosan, botrányt okozó módon fordulat is mutatja, továbbá erre utal a büntetési tétel csekélyisége is. Más jogszabály vonatkozik arra, ha más ember tulajdonában álló állatot bántalmazott szándékosan. Itt tettesként bárki lehet, az elkövetés tárgya az állat és az elkövetési magatartást rongálásként nevezi meg a törvény. Lényegében az állatkínzást úgy is megfogalmazhatták, hogy idegen vagyron megrongálása, amelynek gondatlan és szándékos alakzatát is ismerték. Később a huszadik század törvénykönyveibe az 1961. évi V. vagy a későbbi 1978. évi IV. Büntető Törvénykönyvekbe az állatkínzás, mint büntetendő cselekmény nem került bele. Az 1978-as Btk. is ismerte a természetkárosítást és környezetkárosítást, és szankcionálta is azt, de külön az állatokra nem tért ki. Ennek oka lehet az is, hogy a hetvenes évekig csak egy büntetési kategória, a büntett létezett, így kerülhettek az állatok ellen elkövetett magatartások a szabálysértések közé. A szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Kormányrendelet

²⁵ 1878. évi V. törvény, Csemegi Károly igazságügyi államtitkár nevéhez köthető.

²⁶ 1879. évi XL. tc.

tartalmazott az 1879-es rendelethez hasonló rendelkezést, mely szerint az követett el állatkínzást, aki nyilvánosan, megbotránkoztató módon vagy durván követte el az állat bántalmazását. Ezt a Kormányrendeletet váltotta fel az 1999. évi LXIX. Szabálysértési törvény. Ez az új tényállás bevezetett új elkövetési módokat, amely az állatra összpontosított. Például, aki gerinces állaton szükségtelenül olyan beavatkozást végez, amely alkalmas arra, hogy másokban riadalmat vagy felháborodást keltsen, és aki a gerinces állat tartásának feltételeit nem biztosítja, az elköveti az állatkínzás szabályszegését. A fentiekben látható, hogy ugyan az állatkínzás bűncselekményként még nem létezett, az igény mégis fennállt rá, hogy a kirívó állatkínzási cselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonása történjen meg. A felelősségre vonás a természetkárosításért, garázdaságért vagy a rongálásért történt a kezdeti időkben. Ezek közül azonban a természetkárosítás is csak a védett fajok tömeges pusztítását szankcionálta. Változást sokak szerint a média nyomására tudtak csak évekkel később elérni, mivel egyre gyakrabban mutattak be ilyen bűncselekményeket. 2003-ban a média felkeltette a közvélemény figyelmét az egyre szaporodó állatkínzásokra. Civil szervezetek és az állatvédő lakosság nyomására országos aláírásgyűjtés indult, amelynek hatására született meg az önálló törvényi tényállás az állatkínzásról, amelyet a 2004. évi X. törvény iktatott be az akkor hatályos 1978-as Büntető Törvénykönyvbe. A jelenlegi szabályozás a 2012. évi C. törvény 244. §-a, mely 2013. július 1. napjával lépett hatályba már vétségként, illetve súlyosabb elkövetési magatartás esetén büntettként értékeli. A törvény a XXIII. A környezet és természet elleni bűncselekmények fejezetében tárgyalja az állatok elleni erőszakos elkövetési magatartásokat. Ez alapján a korábbi közrend elleni bűncselekmények alól kikerült, védett jogi tárgya már nem a társadalom megbotránkozásának elkerülése, tehát nem egy közösség egészére gyakorolt káros hatás, hanem maga az állat, mint érző lény egészségének és épségének védelme lett. A jogszabály legutóbbi módosítása már nevesíti az elkövetés minősített alakzatát, amelyet öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendel büntetni. Az elkövetési magatartás a bántalmazás, valamint a bánásmód, ami az állat nem megfelelő tartását, éheztetését, verését foglalja magában, és ez a magatartás maradandó egészségkárosodást vagy halált okozhat. Az állat elhagyása, kitevése vétséget valósít meg. A törvényi tényállás második szakasza büntettként kezeli, ha az állat pusztulása annak különös szenvedést okoz vagy a bűncselekmény alanya több állat maradandó egészségkárosodását vagy halálát okozza. A bűncselekmény alanya bárki lehet, aki nem áll büntethetőséget kizáró ok alatt.²⁷ A törvényi tényállás első

²⁷ 15. § Az elkövető büntethetőségét, illetve a cselekmény büntetendőségét kizárja vagy korlátozza: a) a gyermekkor, b) a kóros elmeállapot, c) a kényszer és a fenyegetés, d) a tévedés, e) a jogos védelem, f) a végszükség, g) a jogszabály engedélye, h) a törvényben meghatározott egyéb ok.

fordulata leszűkíti az állat fogalmát a gerinces állatokra. Tehát ez alapján az elkövetési tárgy lehet például macska, kutya, ló, vagy egyéb társ- vagy haszonállat. Ennek indoka a gerinctelen állatok biológiai felépítésében keresendő, ezek az állatok a tudomány jelenlegi állása szerint nem rendelkeznek olyan mértékű fájdalomérzettel, mint a gerinces állatok. A bántalmazásnak továbbiakban indokolatlannak kell lennie. A törvény nem határozza meg egyértelműen mi tekinthető indokolt esetnek, azt a bírói mérlegelésre bízta. Továbbá az állatvédelmi törvényünk²⁸ felsorolja, hogy mi számít elfogadható oknak vagy körülménynek az állat életének kioltására mivel ez a társadalom erkölcsi felfogását mutatja. Ez alapján az állat életének kioltása kábítás után, a lehető leggyorsabb módon és legkevesebb fájdalommal kell történnjen. A bűncselekmény megállapításához nem szükséges az egészségkárosodás vagy halál tényleges bekövetkezése, elég, ha a bűncselekmény jellege alkalmas az eredmény vélelmezett megvalósítására. Ennek megfelelően az állat elpusztítása nem minden esetben minősül önálló elkövetési magatartásnak, ha ez az eredmény bekövetkezik azt súlyosbító körülményként kezelhetjük. A törvény a maradandó egészségkárosodást is nevesíti mint lehetséges jogkövetkezményt. Az egészségkárosodást mint fogalmat nem találjuk meg a törvényben, helyette az egészség fogalmát kell keresnünk, melyet az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása alapján írhatunk le: az egészség az ember testi, lelki és szociális jólétét jelenti és nem csupán a betegség vagy fogyatékosság hiányát. Az egészség nem pusztán cél, hanem erőforrás is, melyet a mindennapokban használunk.²⁹ Az állatokra vetítve is elmondhatjuk, hogy az egészség nem csupán a fizikális egészséget, hanem a szellemi egészséget is magába foglalja. Ebből következik, hogy vannak, akik szerint nem csupán a fizikai bántalmazás, hanem az állat félelemben tartása is megvalósíthat egészségkárosodást. A Btk. 244. § (1) bekezdésének b) pontja szerint, aki gerinces állatát vagy veszélyes állatát elűzi, elhagyja vagy kiteszi, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. E szerint a bűncselekmény elkövetője lehet az állat gazdája, tulajdonosa, vagy annak gondozója. A házasított állat a környezetből kiragadva az ember közelében nevelkedik, az embertől, a gazdájától függ. Az ilyen állat visszahelyezése a szabadba lényegében a halálát okozhatja. Például egy kutya, akit az út szélén hagynak, megijed az idegen környezettől, nem tud magának ételt szerezni, nem tud vadászni, kétségbeesetten keresi a gazdáját, félelemérzete nincs, és a veszélyérzete csökkenhet, amelynek következtében vagy elgázolja egy autó vagy bántalmazzák. Ha egy macskát tesz ki a gazdája mivel emberhez szokott, nem fog félni az emberektől, amely a veszét okozhatja. Ez is mutatja,

²⁸ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

²⁹ www.who.hu (2025.04.12.).

hogy a magatartások tiltása nem csupán az állat kiszolgáltatottságára, hanem az ezzel járó közvetlen veszélyhelyzetre is reagál. Veszélyes állat kitétele nem csupán az állat, hanem a társadalom biztonságát is veszélyeztetheti. Sokan tartanak egzotikus állatokat, például pókféléket, amelyek veszélyforrást jelentenek arra, akit megtámadnak. A törvény (2) fordulata szerint, *A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) az állat különös szenvedését okozva, b) több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozva, c) nagy nyilvánosság előtt, d) az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvényben meghatározott, az állat kedvtelésből való tartásától, illetve az érintett állatfaj tartásától eltiltással érintett állattal szemben az eltiltás tartama alatt, vagy e) állatkínzás vagy tiltott állatviadal szervezése bűncselekmény miatti elítélést követő két éven belül követik el.* Ezt nevezzünk minősített esetnek. Eszerint a bűncselekmény alanya több állat ellen vagy az állat különös szenvedését okozva valósítja meg a tettet, illetve visszaesőként, eltiltás hatálya alatt tart állatot, vagy cselekszik az állat sérelmére. A különös szenvedés jelentése az átlagos bántalmazást lényegesen meghaladó, rendkívüli brutalitással véghez vitt cselekmény.³⁰ Ennek a fordulatnak beiktatását indokolta, hogy a törvény az állatot érző lénynek ismeri el, emellett a társadalomra való veszélyessége is kiemelt fontosságú, tehát az elkövetési magatartást szankcionálni szükséges. 2021-ben a jogalkotó tovább szigorította az állatkínzás törvényi tényállását, ezáltal felzárkózva a környező országok szigorú állatvédelmi szabályaihoz, így jött létre Európa egyik legszigorúbb állatvédelmi szabályozása. (3) *A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az állatkínzást a) mérge alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével több állat pusztulását okozva, vagy b) különös visszaesőként követik el.* (4) *A (3) bekezdés alapján büntetendő, aki az (1) bekezdés a) pontjában foglalt bűncselekményt szaporítással összefüggő haszonszerzési cél érdekében, tíznél nagyobb számú kedvtelésből tartott állatra, a jó gazda gondosságának elmulasztásával követi el.* (5) *Aki a (3) bekezdés a) pontjában meghatározott bűncselekményre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* (6) *A (3) bekezdés b) pontja alkalmazásában a különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény az állat pusztulását okozva elkövetett természetkárosítás, az állatkínzás, a tiltott állatviadal szervezése.*

Tehát, az állatkínzás nem eredmény bűncselekmény, védett jogi tárgya ma már elsődlegesen az állat, az a) fordulat szerint elkövetője bárki lehet, a b) fordulat szerint az állattartó. A bűncselekmény elkövetője tevőleges és mulasztásos cselekményt is megvalósíthat.

³⁰ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

2. PSZICHIÁTRIAI KÓRKÉPEK ÉS AZ ÁLLATKÍNZÁS

Amit manapság pszichiátriának nevezünk, mind az orvostudomány, mind a jogtudomány számára nagyon friss, mindössze 100-150 éves terület, annak ellenére, hogy a korábbi korok is ismerték, és kezelték az elme bajait. Kezdetben az ókori egyiptomiak, zsidók, kínaiak úgy gondolták, hogy az anyagi világot elsősorban a szellemi erők irányítják, így nagy hangsúlyt fektettek a vallásra. Elméleteik szerint, ha valaki a vallási elveknek megfelelt, szent életet élt, akkor jó szellem, amennyiben őrlétként viselkedett a rossz szellemek vették birtokba testüket; őket nevezték megszállottaknak. Hippokratész (Kr. e. 460–370) – akit az orvostudomány atyjának tekintenek –, elvetette ezeket az elveket, amelyek csak a középkori ördögűzések és boszorkányüldözések kapcsán kerültek újra elő, materialista gondolkodású tudósoknak számított, aki az élet irányító központjának az agyat tartotta. Tőle ered az életfunkciók és testnedvek (vér, nyál, fekete epe és sárga epe) összefüggésének tanulmányozása, továbbá a nevéhez fűződik az epilepszia, mint az agy betegségének korai meghatározása. A négy fő testnedv mennyisége kihat a viselkedésre éppen úgy, mint a személyiségre és amennyiben az egyensúlyuk felborul, kialakulnak az elmebetegségek.³¹

Élnek közöttünk olyanok, akik nehezen tudnak beilleszkedni a társadalmi normák közé, őket korábban akaratgyengének, érzelemszegénynek hívták, és akiket az öncélú erőszakoskodás élvezete jellemez. Ezt a tünetegyüttest nevezték el később pszichopátiának vagy szociopátiának. Az ilyen személyekre a felelősségérzet hiánya jellemző, feltűnően sokan szenvedélybetegek, csalók és személy ellen erőszakos cselekmények elkövetői, de sok zseni és tudós is kikerül a soraikból. A lélektan ezeket a betegeket úgy jellemzi, hogy személyiségtorzuláson, fejlődési aránytalanságon estek át. Ők azok, akik állandó külső stimulációt keresnek, nem tanulnak a büntetésekből és nem tudják a tetteik következményeit felmérni. Kriminológiailag azért problémás a viselkedésük, mert viselkedésük nem minden esetben utal egyértelműen bűnöző hajlamra.³² Az emberi egyedfejlődés, a személyiség kifejlődése egy értékrendhez való viszonyulás. Egyes személyek azért válnak bűnözőkké, mert bűnöző viselkedéstől izolálva voltak, de bűnözőkkel kerültek kapcsolatba. Ennek alapján a bűnözés egy tanult viselkedés, amelyet személyek vagy csoportok közvetítenek, a normák átadása bensőséges kapcsolatban működik. Lényegében a kriminalizált viselkedésnorma válik az egyén számára normálissá.³³

³¹ RICHARD C. ATKINSON et al: *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005, 348–399.

³² BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN et al: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019, 390–395.

³³ Edwin H. Sutherland, amerikai kriminológus. In: Ibid. 89.

Az agresszív cselekvés olyan szándékos viselkedés, amely másoknak fizikai vagy lelki szenvedést okoz. Megkülönböztetést tehetünk rosszindulatú, ellenséges és eszközértékű, instrumentális agresszió között. Míg az előbbinél a közvetlen cél a másik fél bántalmazása, addig a másodiknál csupán az eszköz. Az ember agresszivitásáról állandó viták folynak, vannak olyan nézetek, amelyek az ember veleszületett tulajdonságaként, és vannak olyanok, amelyek tanult viselkedésmintaként írják le. Hobbes a Leviathánban azt vallja, hogy mi emberek természetes állapotunkban vadállatok vagyunk, amit csak a társadalmi rend fékez meg. Ezzel szemben Rousseau azt állítja, hogy az ember eredendően jó, és a társadalom kényszeríti ki belőle az agressziót. Ennek lecsapódása különféle formákban történhet, míg az állatvilágban az egyedek egymásra támadnak, addig az embereknek megvan az a lehetőségük, hogy például valamilyen sporttevékenység során vezessék le a felgyülemlett energiát. Azonban bármely nézőpontból vizsgálva, az erőszak egyik oka maga az erőszak.³⁴

Az agresszió³⁵ okait többféleképpen definiálhatjuk, amely egyszerre biológiai eredetű és tanult viselkedés, része az evolúciós örökségünknek. Kulturális különbségek is felismerhetőek, azok a népek, akik szoros kötelékben élnek, elítélik az agressziót és kiközösítik maguk közül azokat, akik agresszíven viselkednek. Agresszió alatt azt a szándékot értjük, amely azt jelenti, hogy másoknak ártsunk. Bizonyos elméletek szerint léteznek pozitív, feszültségcsökkentő megnyilvánulásai is, mint például a katarzis. FREUD vélte úgy, hogy a negatív energiának valahogyan fel kell szabadulnia, különben megbetegíti a szervezetet. Eszerint a „halálösztön” szabályozásában a társadalom játszik alapvető szerepet, ez segít abban, hogy az emberek szublimálni tudják a destruktív energiát. Ennek társadalmilag elismert formája a sport és a művészet.³⁶ Ahogy a fájdalom fokozása arra ösztönöz, hogy a megtorlás során az ember még erősebb fájdalmat okozzon a másiknak, úgy az erőszak egyik fő kiváltó oka maga az erőszak. Emellett egyéb jelentős okok is váltanak ki agressziót, az egyik például az alkohol, és/vagy a drogok. Ezek általában csökkentik a gátlásokat, ugyanakkor az erőszakos cselekedetek, mint például a szexuális erőszak elkövetését gátló korlátokat alacsonyabbra teszik.³⁷ Klinikai kísérletek bizonyították, hogy amikor az emberek már annyi alkoholt fogyasztottak, hogy elérték a részegséget,

³⁴ BUDA BÉLA: *Az elme gyógyítása*. Budapest, Háttér Kiadó, 2011, 243–266.

³⁵ Ez a meghatározás Charles Darwintól származik (1871).

³⁶ SIGMUND FREUD: *Tömegpszichológia-Társadalomlélektani írások*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1995, 161–191.

³⁷ W. C. PEDERSEN – E. A. VASQUEZ – B. D. BARTHOLOW – M. GROSVENOR – A. TRUONG: Are you insulting me? Exposure to alcohol primes increases aggression following ambiguous provocation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 (8).

sokkal agresszívebbé váltak, mint alkohol nélkül. Ha egy állat fájdalmat érez, támadóvá válik, ugyanígy tesz a legtöbb ember is. Ha fizikai kényelmetlenség éri, szélsőséges hőmérséklet, kellemetlen szagok vagy éhségérzet, az emberek többsége ingerlékenyvé válik. Ennek egyik oka a vércukorszint csökkenése. További stresszor még a gúnyolás, elutasítás vagy kirekesztés. Sokan gyötrelmesen kínzó érzést élnek át, amikor párjuk elhagyja őket, ha elvesztenek valakit, aki számukra fontos volt, ha kirekesztve érzik magukat egy csoportból – vagy amikor magányosak. A társas kirekesztés hatására a fizikai fájdalomhoz hasonló agyi aktivitásmintázatot figyeltek meg, ez ugyanígy rögzül az agyban, mint a fizikai fájdalom, ami agresszióhoz vezet. Az imént tárgyalt kiváltó okok mellett, az agresszió további okai a frusztráció és a depriváltság.³⁸ A szegénység, a rossz anyagi környezet eleve tartós frusztrációt eredményezhet, mivel a személynek nem jut azokból a javakból, amikből másnak igen, ez irigységet vált ki, majd frusztrációt. Ha a gyerek azt látja a szüleitől, hogy hiába dolgoznak az anyagi lehetőségeik korlátozottak maradnak, vagy nem is dolgoznak, hanem bűnöző életmódot folytatnak, akkor ő maga is a perifériára kerül és nagyon könnyen bűnözővé válik. Általában a szegénység, az aluliskolázottság, az alkoholizmus és a családon belül elkövetett erőszak együtt járnak.

Az erőszakra nagy hatással van a média, főként a fiatalok fejlődése és a közöttük létrejövő agresszióban mutatható ki. Az erőszak nézése növeli az agresszív viselkedést, a dühös érzelmek és az ellenséges gondolatok gyakoriságát. A gyerekeknél főleg akkor jön elő, amikor erőszakos videójátékokkal játszanak, hiszen az ő mentális fejlődési szintjükön nem tudnak különbséget tenni a valóság és a virtuális valóság között. A látott agresszív megnyilvánulás azokra gyakorolja a legerősebb hatást, akik már egyébként is fogékonyak vagy hajlamosak az erőszakra, ugyanakkor a túlzott médiahatás közömbösséget is kiválthat az erőszak észlelésével szemben. Az agresszió csökkentésének legegyszerűbb módja ARONSON szerint: a börtön, mert ha a börtön korlátozó, szigorú környezetében kell élniük az embereknek az nagy valószínűséggel elrettenti őket a további erőszaktól és a visszaeséstől.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO)³⁹ szerint az egészség három dimenzió mentén írható le, ami a fizikai, a társas és a pszichológiai. Életmódunk nagy hatást gyakorol az egészségi állapotunkra, ami alapján az egészség egy olyan komplex jelenség, amelyben a társadalmi faktorok fontos szerepet játszanak. Keyes szerint meg kell különböztetnünk mentális egészséget és mentális betegséget, amit szintekre osztunk. A legmagasabb szint a virágzás, ami a pozitív mentális működés,

³⁸ ELLIOT ARONSON – JOSHUA ARONSON: *A társas lény*. Budapest, HVG Könyvek, 2023, 245–304.

³⁹ www.who.hu (2025.04.12.).

világkép, amelyben az emberek jól teljesítenek, ennek ellentéte a bágyadtság, ami az üresség érzése. Ugyanakkor, ha a mentális betegséget kezeljük, az nem vezet minden esetben mentális egészséghez, ahhoz ki kell lépni a küzdelem és evickelés hálójából. Napjainkban a pszichiátriai zavarok gyakorisága soha nem látott módon növekszik, az egyik vezető népegészségügyi problémává vált. A pszichiátriai betegségek igen sokrétűek, megkülönböztetjük az egyéni devianciákat, viselkedészavarokat és a társadalom szemében deviáns viselkedésformákat. Igaz a kettő egymástól nem különül el élesen. Egyéni devianciának tekinthetjük a függőségeket és a parafiliákat, deviáns viselkedésformának a csoportos elkövetést, a randalírozást és természetesen a bűnelkövetést. Ezek közül csupán a Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmények kerülnek szankcionálásra. Ha nem ismerjük fel időben az elváltozást, az súlyos következményekhez vezethet, szocializációs zavarokhoz, tartós konfliktushelyzetekhez, krízishez és stigmatizációhoz. Mit is jelent ez? A szocializációs zavarok dühkitörésekhez, dolog elleni erőszakhoz, sőt állatkínzáshoz is vezethetnek. Ezek a cselekmények egy körforgás kezdetét jelölik, amelyből, ha nincs kellő segítség, kiút sincs. Az erőszakos cselekmények, állatok kínzása, ugyanazon korosztály gyengébb tagjainak bántalmazása, végül ember elleni erőszak.

Hogyan lesz valaki bűnelkövető, mi viszi rá arra az elmét, hogy mások ellen forduljon? Fontos kérdés, hogy az elkövető korábban áldozat volt-e. Tehát, lehet az előzmény gyerekkori bántalmazás, társadalmi nyomás, az érzékenységi és az empátia hiánya és a mentális sérülések. Az empátia egy többdimenziós készség arra, hogy megértsük és átérezzük a másik élőlény szempontját. Hiánya egy tényező a sok közül, ami arra indítja az elkövetőt, hogy mások ellen forduljon, további kísérőjelenség a frusztráció és az agresszió. Az ilyen személyek nehezen szabályozzák érzéseiket, indulataikat. Az elme betegségei közé a gondolkodás, az érzelmi élet és a viselkedés zavarai tartoznak. Háttérükben több tényező is állhat, leggyakrabban testi, pszichológiai, szociális, kulturális vagy örökletes tényezők bonyolult kölcsönhatásai idézhetik elő, ezek lehetnek szorongások vagy hangulatzavarok. A későn felismert, vagy a fel sem ismert mentális probléma súlyos következményeket hordoz magában. Az állatok elleni agresszió, az állatbántalmazás, a szakemberek számára intő jel lehet. Amikor egy szülő negatív mintát mutat a gyerekeinek, alkoholista vagy drogos életmódot folytat, előrevetítheti a gyerek erőszakos felnőtté válását. A fiatalkorú bűnelkövetőket sokkal nagyobb arányban érintik a pszichés kórképek, mint a „normális” populációt. Eddig a nemzetközi kutatások az alábbi kórképeket rögzítették, mint a fiatalokékat érintő leggyakoribb elmezavarok: viselkedészavar, oppozíciós zavar, intermittáló explozív zavar, szerhasználati zavarok, figyelemzavar, bipoláris zavar és a személyiségfejlődési zavarok. Ezeket a hazai kutatási eredmények is

alátámasztják.⁴⁰ Az állatok elleni bűncselekményeket főként a viselkedészavaros fiatalok követik el, akik a szociális normákat képtelenek tiszteletben tartani, agresszívek, főleg náluk gyengébbekkel, és rendszeresen követnek el kisebb vagyon elleni bűncselekményeket. Őket követik a dacos, szintén agresszív oppozíciós zavaros fiatalok, akik a dühüket az állatokon vezetik le. Őket követik az intermittáló explozív zavarosok, azok az indulatzavaros fiatalok, akik indulataikat állatokon vagy tárgyakon vezetik le.

2.1. Az állatkínzáshoz vezető út

Annak a jeleit, hogy a gyerekből pszichésen sérült személy lesz a későbbiekben, már kisgyermek korban fel lehet ismerni. Több tényező is szerepet játszhat abban, hogy a gyerek agresszíven viselkedik. Előfordul, hogy a szülők viselkedése miatt válik a gyerek erőszakossá, vagy a környezet befolyásoló hatása miatt. MacDonald pszichiáter, igazságügyi szakértő írta le először a sorozatgyilkos-triászt, ami az ágybavizelés (megalázottság, düh, sértettség), a gyújtogatás (a harag és ellenszégülés kifejezése) és gyermeki állatkínzásból áll. A sorozatgyilkosok körében nem ritka, hogy hasonló módszerrel gyilkolják meg áldozatukat, mint ahogyan korábban az állatokat kínozták.⁴¹ Az összefüggés az állatkínzás és a súlyos bűnelkövető hajlam között annyira nyilvánvaló, hogy az FBI külön nyilvántartást vezet ezekről az emberekről. Árulkodó jel lehet még a krónikus hazudozás. Ha egy három-négy éves gyerek manipulatív, agresszív, szeret gonoszkodni, hazudozik és hiányzik belőle az empátia legcsekélyebb jele, sajnos nagy valószínűséggel válhat belőle bűnöző. Ki az a pszichopata? Három besorolást veszünk figyelembe, amelyek között átfedések figyelhetők meg, azonban közös pontjuk az agresszió. Az antiszociális (amit sokan azzal társítanak, ha valaki nem szereti a társaságot, amire inkább az aszociális kifejezés lenne a legalkalmasabb) hajlamos mások jogait figyelmen kívül hagyni, megsérteni, impulzív, ingerlékeny személyiség. A szociopatakat a társadalmi körülményeik, az elhanyagoló szülői magatartás, az iskolai traumák, a szegénység vagy a rossz társaság alakítja bűnöző személyiséggé. Végül a pszichopata egy biológiai, genetikai rendellenesség folytán válik érzelemmentessé, ezt a kórképet csak felnőtteknél használják. Eszköze a manipulálás, álcát visel. Az egyik leghíresebb pszichopata sorozatgyilkos Ted Bundy (Theodore Robert Bundy), aki több mint harminc nő haláláért felelt.⁴²

⁴⁰ BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA: A fiataikorú bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021 (2).

⁴¹ Halálos kapcsolódás Vetter Szilvia szerint.

⁴² HARE 2011, 74–87.

Milyen pszichológiai tulajdonságokat feltételez az áldozat szenvedését mérséklő, illetve a szenvedéssel nem törődő bűnelkövetési mód? Bizonyos bűncselekmények együtt járnak súlyos mentális zavarokkal. Eszerint a bűn súlyát egyfajta romlottságindex szerint osztályozzák, amelynek elemei az okozott szenvedés mértéke, az ezzel való törődés hiánya, az elkövető motivációjának a jellege, tehát hogy élvezetből, haszonszerzésből, felindulásból történt az elkövetés. A bűn súlya a bűnözői karrier fejlődésével arányosan nő, tehát a bűnelkövetésnek ez az aspektusa is összefüggésben áll a bűnözői karrierekkel.⁴³ Továbbá a bűn súlya más bűnözői tulajdonságokat különít el. Már az ókori népek is felfigyeltek rá, hogy a viselkedés és a biológiai működés között szoros kapcsolat áll fenn. Akinek valamilyen módon megsérült a feje, annak a viselkedésében és az értelmi képességeiben is változás állhatott be, sőt akár a személyisége is megváltozhatott. Kutatók a személyiség zavarait a homloklebeny zavaaraival hozzák összefüggésbe. A fenti állítások alapján a pszichológia függ a biológiától, tehát ha a pszichológia a biológiától függ, és a pszichológiának köze van a bűnelkövetéshez, akkor a biológiai jelenségeknek is köze van a bűnözői viselkedéshez. Mivel a bűnelkövetéssel összefüggésbe hozható pszichológiai tulajdonságok, a személyiség és az agresszivitás, idegrendszeri elemektől (homloklebeny), és hormonoktól (tesztoszteron) függenek.⁴⁴ Bűnelkövetési szempontból az agyban, a homloklebeny alatt található amigdala, azaz az érzelmek szabályozására ható szerv, a hipotalamusz, ahol az agresszióközpont található és a szürkeállomány vizsgálendő. Emellett a hormonok, főként a tesztoszteron lényeges azokban a változásokban, amiket az idegrendszerben előidézik, ezek a változások felelnek az agresszív cselekedetekért. Egy új tudományág a neurojog elsődleges célja, hogy a jogot összeegyeztesse a neurobiológiával, ezáltal kutatva és vizsgálva a bűnöző elmét. Raine szerint a gyilkosok homloklebenye rosszabbul működik, mint a nem gyilkosoké. 1992-ben írt cikkében az agyi idegsejtek glükózanyagcseréjét vizsgálta. 2000-es tanulmányában már a homloklebeny összetételével foglalkozott és megállapította, hogy a szürkeállomány térfogata 11%-al kevesebb, mint az ugyanolyan korú kontrollcsoport tagjaié. A biológiai determináltság talaján állt a tizenkilencedik századi Lombroso is, aki szerint a bűnös magatartást biológiai tényezők, az egyén veleszületett sajátosságai határozzák meg, ezért a tettes személyének vizsgálata és a bűnözők osztályokba sorolása útján lehet differenciált szankciórendszert kialakítani. A bűnözők három csoportját különböztette meg: a született bűnözőket, az elmebeteg bűnözőket és a bűnözésre hajlamosokat.

⁴³ J. HALLER – G. HAROLD – C. SANDI – I. D. NEUMANN: Effects of adverse early-life events on aggression and anti-social behaviours in animals and humans. *Journal of Neuroendocrinology*, 2014 (10).

⁴⁴ HALLER JÓZSEF (szerk.): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020, 77–170.

Empirikus és statisztikai módszerrel a bűnözők antropológiai, biológiai adottságait próbálta vizsgálni (koponyaforma tan). Az ún. kriminálantropológiai irányzat megalapítójává vált, amely abból indult ki, hogy a bűnözői viselkedési formák biológiai tényezőkre vezethetők vissza, amelyek egyrészt öröklődnek, másrészt külső vonások után felismerhetők. A született bűnözők esetében az ártalmatlanná tételt tartotta kívánatosnak, a nem született bűnözők számára különböző megelőző intézkedés javasolt.

Az agresszió mint biológiai jelenség célszerű, hiszen előnnyel kecsegtet, az erőszakos bűnözés meghatározható úgy is, mint a szociális normákkal ellentétes agresszió. Ennek a cselekedetnek köze van a versengéshez, mert valamilyen erőforrás megszerzésére irányul, ami lehet szociális befolyás, valamilyen előny, például egy jobb állás megszerzése, de létrejöhet nyereségvágyból is. Amennyiben az agresszió antiszociálissá teszi a személyt, létrejön a társadalomellenesség és az erőszakos bűnözés.⁴⁵ Az erőszakos bűnözés három nagy csoportba sorolható: a reaktív, a proaktív és a pszichotikus erőszak nevet viselik. A felsorolt három erőszakos bűnelkövetési mód között alapvető különbségek vannak, hiszen mások az okok, a célok, más a viselkedés és annak érzelmi tényezői, emellett más az áldozat is. A proaktív erőszakos bűnöző eszközként használja az agresszivitást céljainak elérésére; a reaktív erőszakos bűnelkövető nem tud úrrá lenni indulatain, míg a „pszichotikus” erőszakos tettet súlyos gondolkodási zavar motiválja. Az első kettőt használhatjuk az agresszió szinonimájaként.

Számos pszichológiai kutatás foglalkozik az állatkínzás és a később elkövetett egyéb erőszakos bűncselekmények összefüggéseivel, amelyek között szoros összefüggés mutatható ki. Gyakran már egész korai gyermekkorban felfedezhető a pszichopatizmus eme jele az elkövetőkön. Először legyen szárnyának tépkedése, majd gyíkok felvagdálása, emlősök kínzása, meggyilkolása következik, végül egyenes út vezet az emberek elleni erőszakos bűncselekmények felé. Az állatkínzás korrelál a gyerekbántalmazással és a családon belüli erőszakkal, emellett halmazatban állhat lopással, garázdasággal és természetkárosítással. Ismertté vált esetek között találunk számos sorozatgyilkos előéletére is példát a nagyvilágból. Például Patrik Sherill megölte tizennégy kollégáját, továbbá ismert volt arról, hogy kiskutyákat lopott és a saját kutyái elé vetette őket koncnak. Albert de Salvo, a bostoni fojtogató, aki tizenhárom nőt gyilkolt meg, gyerekkorában macskákat és kutyákat fogott egy dobozzal, ahol halálra nyilazta őket. De ne csak a férfiakat vegyük alapul, hiszen a nők is képesek éppoly erőszakosak lenni, mint a férfiak. Brenda Spencer lövöldözött egy san diego-i iskolában, ahol megölt két gyermeket, kilencet pedig súlyosan megsebesített, azt megelőzően kutyákat és macskákat

⁴⁵ HALLER JÓZSEF (szerk.): *Büntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020, 17–58.

kínzott azzal, hogy felgyújtotta a farkukat. De említsük meg azt a testvérpárt is, akik a szüleiket gyilkolták meg, korábban pedig lefejeztek egy macskát.

Mi az a bűnözői karrier és hogyan alakul ki? Gyermekkorban létezik egy bizonyos ösztönös agresszió, részben az örökölt tulajdonság, részben pedig egy meghatározott minta követése miatt. A gyerekkori agresszió a neveléssel kezelhető, ezáltal megelőzhetők a későbbi bűnelkövetések. A kamaszkorban mind a mikro-, mind pedig a makrokörnyezetnek nagy szerepe van, fontos és elsődleges a látott minta a családban és a társadalmi közegben egyaránt. Ez a legfontosabb szocializációs lépcső, ahol a legapróbb jelekre is érdemes figyelni és kezelni.⁴⁶

Az állatkínzásnak több fajtája van: elhanyagolás, állatok gyűjtögetése, szaporítás, állatviadalok, csonkolás és a szadizmus. A szadizmus a parafíliák, más néven perverziók egyik fajtája, csak akkor beszélhetünk róla orvosi szempontból, ha szexuális vonatkozása van, ha nincs, akkor csupán az erőszak iránti vágy nem nevezhető szadizmusnak. Ez a kifejezés tehát tulajdonképpen azt takarja, amikor valakinél olyan szexuális vágy és késztetés áll fent, amelyhez a másik személy nem járult hozzá, neki jelentős testi vagy lelki szenvedést okoz, miközben a szadista személy szexuális örömet és kielégülést él át. A szadista hajlamú elkövetők nagy része férfi, nőkre ez nem igazán jellemző, társas kapcsolataik felszínesek, mivel a gondolataik állandóan a szexualitás körül forognak.

2.2. Zooszadizmus

Csáth Géza Anyagyilkosság című novellája mutatja be igazán a torzult elmét, az abberációt. Az általa leírt pszichológiai folyamat valóságos, ma már bizonyított, hogy a gyilkosok és sorozatgyilkosok gyerekkorában rendszeresen előfordult az állatkínzás. A novellában a gyerekek állatok kínzásában lelik örömeiket, erről fantáziálnak, előre tervezgetik, hogy fogják bántalmazni az állatokat, élvezik a kín, a szenvedés látványát. Az állatokkal szemben elkövetett agresszív viselkedést már jó ideje veszélyes viselkedésformaként definiálják a szakértők, amely ritkán korlátozódik csak erre a szintre. Szinte minden állatkínzó elmondja, hogy bizsergést és élvezetet érez a cselekedete közben, élvezi az uralkodás érzését, a más, a gyengébb feletti hatalmat. A parafília kifejezés szexuális vonzalmat jelöl olyan tárgyak, helyzetek, lények vagy emberek iránt, amelyek iránt az emberek többsége szexuálisan közömbös. Minden parafíliával kapcsolatos diagnózis alapvető követelményei a következők: az alany legyen nagykorú; az állapot tartósan,

⁴⁶ KEVIN T. WOLFF – MATT DELISI – MICHAEL G. VAUGHN – ALEX R. PIQUERO: Juvenile animal cruelty and firesetting behaviour. DOI:10.1002/cbm.2018 (September 2016).

minimum hat hónapig álljon fenn; a szexuális késztetés tettekben is nyilvánuljon meg; a vonzódás tárgya akarata ellenére kerül be az eseménybe; az állapot erős stresszt vagy jelentős életvezetési zavart idéz elő az elkövetőben. Parafíliák közé tartoznak a kukkolás, a szexuális mazochizmus és a sadizmus, a pedofília, a fétisizmus, a transzvesztitizmus, a zoofília, a nemi szerv másokhoz való dörögölése ruhán keresztül, illetve a meg nem nevezett, de szokatlan dolgokhoz való vonzódás, tehát nem szokványos tárgyak vagy személyek iránti szexuális vonzalom. A szokványostól eltérő szexuális viselkedés nehezen definiálható, függ az adott kor társadalmi szokásaitól, jogszabályaitól és vallási meggyőződéseitől. A bűnözés és a szenvedélybetegségek határterületein érdekes tendencia a viselkedési addikciók (függőségek) megjelenése és terjedése.⁴⁷ A viselkedési addikciók kényszeresen jelentkeznak és szexuális kapcsolódásuk van, tovább fejlődve parafíliákká válhatnak.

„Állatot a nemi vágy kielégítésére irányuló cselekmény során felhasználni tilos.”⁴⁸

A magyar jogszabályok közül egyetlen helyen szerepel egy mondat arról, hogy a zoofília, régi nevén bestialitás tiltott cselekmény. Az emberek és az állatok közötti szexuális kapcsolat már az ismert történelem kezdetei óta jelen van. Időszámításunk előtt háromezerben a mezopotámiai és a babiloni birodalmakban teljesen elfogadott volt az állatokkal történő szexuális aktus. A hettiták szabályozták, hogy mely állatokkal tiltott a közösülés, aminek a megszegését halálbüntetéssel sújtották. A Leviták könyvében is tesznek említést a bestialításra, amit a héberek büntettek a legszigorúbban,⁴⁹ minden felet kivégeztek. Az ősi egyiptomi kultúra nem csupán szentként tisztelte az állatokat, hanem egyenrangú partnereként, szexuális társaként is tekintettek rájuk. A rómaiak büntetést a szodómiáért és a bestialitásért szabtak ki, de a birodalom széthullására már ezek a büntetések is megszűntek. Az egyházak kialakulásával az állatok és emberek közötti nemi kapcsolat tiltásra került. A tizenötödik század derekán jutunk el oda, hogy a bestialitást ismét büntetni kezdjék, főként a Biblia tanaira alapozva. Minden olyan nemi aktus szodómia, ami nem az utódnemzésre irányul, hanem az önös érdek és élvezet vezérli. Napóleon később dekriminalizálta a szodómiát, ezt több ország is átvette, de voltak olyan országok, ahol halálbüntetés járt érte.⁵⁰

Az erőszak kialakulása a korábban említett kisebb mértékű agresszióból, érzéketlen megjegyzésekből indulhat, aminek a következő lépcsője lehet az antiszociális viselkedés. Ahogy korábban láthattuk az agresszív, társadalmi normákkal

⁴⁷ BUDA 2011, 243–266.

⁴⁸ 1998. évi XXVIII. törvény 8/b. §.

⁴⁹ Mózes könyve.

⁵⁰ HANI MILETSKI: A history of bestiality. In: *Bestiality And Zoophilia: Sexual Relations With Animals (Anthrozoos)*, 2005, 1–22.

ellentétes viselkedést valamilyen erőszakos bűnelkövetés követhet, ami nagyon sok esetben az állatkínzás. Az a kéjes érzés, amit a gyengébb, az állat szenvedése okoz, tovább ösztönözheti az elkövetőt az emberek ellen irányuló erőszakra.

Az állatok szexuális zaklatása az egyik kezdeti figyelmeztető jel lehet, hogy az elkövető hajlamos a pedofíliára, szexuális erőszakra és más parafiliákra. Szadisták és mazochisták, egyéb mentális zavarban szenvedők követik el főként a zoofiliát. Fogalmát először von KRAFFT-EBING fogalmazta meg és helyezte tudományos alapokra a tizenkilencedik század végén. A köztudatba azonban csak a huszadik század második felétől kezdett bekerülni. Több állam, köztük Dánia, még tíz évvel a jogszabályaik szigorítása előtt nyilvános állatbordélyházakat üzemeltetett, ugyanakkor Svájcban, Norvégiában, Hollandiában minden állattal folytatott nemi cselekmény, illetve azok filmen való terjesztése büntetendő.⁵¹

Mi az oka annak, hogy az ember állattal él nemi életet? Lehetnek lelki eredetű okok, a partner elutasító viselkedése, a nemi szervek sérülése vagy deformitása, vagy más deviáns szexuális viselkedés, például pedofília vagy nekrofilia. A zoofiliának több fajtája van, ami a fantáziálástól a fizikai erőszakig terjed.

Az állatok szexuális zaklatása és a gyermekek szexuális zaklatása között számos hasonlóság fellelhető. Több elkövetőt magát is bántalmaztak gyerekkorában, illetve ő maga is bántalmazott már szexuálisan gyerekeket. Az első figyelmeztető jelek a fiatalkori antiszociális személyiségzavar, az egyéb viselkedészavarok, a hazudozás és az erőszakos megnyilvánulások már serdülőkorban észrevehetők. Sok elkövető egyben nekrofil is, akik az állattal való közöszlés közben megölik az állatot, és a holttestet használják fel vágyaik kielégítésére. A szexuális bántalmazást elszenvedett állat sérülései hasonlóak az emberek sérelmére elkövetett nemi erőszak során található sérülésekkel. Hazánkban az állatkínzás törvényi tényállását merítheti ki a zoofil tevékenység, mivel az állat sérülésével, fájdalommal, pusztulásával járhat. Nem ritka jelenség, hogy az elkövetés helyszínén videofelvételeket találnak a nyomozók. A hatósági állatorvos elsődlegesen az állat sérüléseiből kiderítheti, hogy a cselekmény mekkora fájdalmat okozhatott az állatnak, hogy a bántalmazás egyszeri vagy tartósan fennálló volt-e, illetve okozhatta-e az állat elhullását. A fiatalkorban elszenvedett abuzálás, a szerzett saját negatív élmény rendszerint nem marad következmények nélkül, nagyban hozzájárul a személyiség torz formálódásához. Ehhez kapcsolódhat még a genetikai sérülés, amely hajlamossá tehet az erőszakra. A drive-redukció célja, hogy a kellemetlen belső készlet megszűnjön és létrejöjjön az egyensúly, és a körforgás nem áll meg. Motiváció, szükséglet, feszültség, tett, kielégülés, megnyugvás.

⁵¹ SZILVIA VETTER – ANITA BOROS – LÁSZLÓ ÓZSVÁRI: Penal sanctioning of zoophilia in light of the legal status of animals – A comparative analysis of fifteen European Countries. *Animals*, 2020 (6).

3. Az állatkínzás és más erőszakos bűncselekmények közötti kapcsolat

A kegyetlenség olyan viselkedést jelent, amely másokat testileg vagy lelkiileg károsít, és ebben a kegyetlenségben csak az embert vesszük figyelembe, elfelejtjük, hogy az állatok is élőlények, érezni, szenvedni képesek, a különbség, hogy ezek a lények nem tudják úgy kifejezni magukat, mint mi. Az állatkínzás régóta fennálló, velünk lévő probléma, ami napjainkra országos szintűvé vált. A törvények mellett társadalmi tudatosságra is szükség van, a fiataloknak meg kell tanulniuk az állatokkal való bánásmódot az iskolákban, a szülőknek is jól kell bánniuk kedvenceikkel, hogy követendő mintát mutassanak.

Az állatkínzásnak két módját különböztethetjük meg BONIFERT ANNA szerint: A közvetlen állatkínzás az, amikor konkrétan valaki a két kezével bántalmaz egy állatot. A közvetett pedig, amikor fogyasztóként támogatjuk, lehetővé tesszük az állatok bántalmazását. Ez utóbbinál működik az úgynevezett elhárítás, amikor a fogyasztó nem akar tudni arról, hogy mi történik, akkor egyszerűen eltereli a gondolatait. Igyekeztek ezt azzal is magyarázni, hogy vannak az úgynevezett ehethető és nem ehethető állatok, így nem alakul ki a kognitív disszonancia, mivel az ehethető állat elfogyasztása nem kelt frusztrációt, így nem tud az erkölcsi felfogással ütközni.⁵²

Egy massachusettsi egyetem kutatása alapján, aki az állatokkal erőszakoskodik ötször olyan valószínű, hogy emberek ellen is bünteteket követ el. Az állatkínzókat vizsgáló pszichológusok négy olyan életkörülményre mutatnak rá, amelyek megjelennek az állatok elleni erőszakoskodók környezetében. Ezek a családon belüli testi fenyegetés alkalmazása, fizikai bántalmazás, szexuális bántalmazás, családon belüli erőszak. Összességében leginkább olyan emberek válnak elkövetővé, akik korábban áldozatok voltak. A sorozatos bántalmazás következményeként a lelki működés torzul és a mások (jelen esetben állatok) elleni erőszak ad számukra kielégülést. Az ilyen személyek számára a büntetés csak fokozza az agressziót. MacDonald 1963-ban írta le a gyilkos profiljának főbb ismérveit, melyek a kései agybavizelés (ötéves kor után), a gyűjtogatás és az állatok kínzása. 1993-as kutatásában egy Loeber nevű pszichiáter azt találta, hogy az állatkínzó gyerekek viselkedési zavarokkal küzdenek, melyek hátterében a kísérletezési vágy, a kíváncsiság, a kortársak nyomása, unalom, depresszió, szülői kényszerítés állnak. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az állat kínzása során szexuális kielégülést éreznek főként, ha féltékeny feltevések korábban az állattól. (Ascione, Thompson, Black 1997). Ez alapján háromféle állatbántalmazót lehet megkülönböztetni, a „kísérletezőt”, aki kíváncsiságból teszi, mivel a szülők nem

⁵² BONIFERT ANNA: *Állatvédők könyve*. Budapest, 2013, 156–161.

tanították meg az állatokkal szembeni helyes viselkedést. A második a „patologikus”, amelynek a háttérében a feljebb is taglalt pszichés zavarok állnak. Végezetül a „bűnöző”, amely magatartása különféle szenvedélybetegséggel és a gyermekkori bántalmazással függ össze, nem érez büntudatot az elkövetés súlyától.

Az ember természeti lény, ennél fogva elválaszthatatlan az állatok világától. A történelem során az állatok nem csupán táplálékként vagy a testet melegítő prém adójaként, hanem mint társak is megjelentek. Ugyanakkor bizonyos vallások spirituális lényként tekintettek az állatokra, akik nem alsóbbrendűek, hanem egyenrangúak. Így alakulhatott ki a domesztikáció, melynek kezdete a kölyök-állatok megszelídítése volt. A huszonegyedik századra mindennapi témává vált az állatokkal való kutatás, illetve az állatkeretek és állattartás lélektani szerepe. Kialakultak bizonyos sztereotípiák az állatok és gazdáik szerepeiről.

Az attitűdök, olyan pozitív vagy negatív viszonyulások tárgyak, személyek, környezet iránt, amelyek érzelmeket fejeznek ki és kapcsolódnak az ismeretekhez. Funkcióik lehetnek instrumentális, ismereti, értékkifejező, énvédő és szociális igazolási. Az attitűd jobban megjósolja a viselkedést, ha az a személy közvetlen tapasztalatán alapul. Az állatokkal kapcsolatos attitűdkutatások kezdetét a nyolcvanas évekre tehetjük.⁵³ Fontos, hogy a szocializáció során mit tanul, mi rögződik az egyénben. Ha azt tanulja, hogy a húsfogyasztás jó és az állatok nem szenvednek, akkor nem lesz büntudata az elfogyasztott sült csirke után sem. A lényeg az, amit lát és tanul, így az rögzül a tudatalattiban, az fogja irányítani majd a tudatos cselekvését. Általánosságban véve az állattartáshoz nélkülözhetetlenek a pozitív attitűdök. Az emberek jobban vonzódnak az egyéni, különleges állatok iránt. A legpozitívabb attitűd a nagytestű, gerinces állatok, kifejezetten egyes emlősfajok megítélésben látható. Ezek az attitűdök változnak a kulturális behatások, a személyes tapasztalatok és a szocializáltság által. Az állatokhoz való viszonyulás nagyban függ a nemtől és az olyan demográfiai mutatóktól, mint a képzettség, etnikum, kor, vallásosság, korábbi tapasztalatok és azok a meggyőződések, hogy az állatok mennyi értelemmel bírnak. Fontos továbbá az emberek számára, hogy milyen sztereotípiák alakultak ki bennük bizonyos fajok iránt. Ennél figyelembe veszik az állat hasznosságát, értelmi képességeit, érzékenységét és veszélyességét. Az állattartó emberek általában nyitottabbak, barátságosabbak és toleránsabbak. Az emberek állatokkal kapcsolatos nézetei szerint a kutyáknak tulajdonítják a legtöbb pozitív tulajdonságot, mint például a hűség, ragaszkodás, a macskákat ugyanakkor többen sunyi és érdek-állatoknak tartják.⁵⁴

⁵³ ATKINSON 2005, 494–521.

⁵⁴ OLTY MÁRTA: *Kérdések Istenhez (Vallás és állatvédelem)*. Budapest, Makkabi Kiadó, 2004.

„Az állatkínzókra nem árt odafigyelni” állítja ROBERT D. HARE börtönpszichiáter, aki számtalan elítéltet megvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a notórius erőszakos bűnelkövetők nagy részénél közös gyerekkori jellemző a különös kegyetlenség az állatokkal szemben. Arra is rávilágított, hogy ezek nagy része látens marad. Az állatokkal való gyerekkori kegyetlenkedés általában súlyos érzelmi vagy magatartási zavarokra utal, amelyet sokszor később élvezetes eseményként írnak le az elkövetők.⁵⁵ A manifeszt bűncselekmények a valójában elkövetetteknek még a fél százalékát sem teszik ki Amerikában, a körülbelüli nyolcvanezer bejelentésből csak kétszázhatvan körüli eljárás végződik vádemeléssel. Az elkövetett bűncselekmények több mint fele kutyák, harminc százaléka macskák ellen irányul. Az elkövetők általában fiatal fehér férfiak, akik leginkább veréssel vagy lövéssel kínoznak. Az ítéletek megoszlása szerint a vádemelések 44%-a végződik bűnös ítélettel, csupán 5% nem bűnös, míg 26%-át az amerikai bíróságok elutasítják. A büntetés legnagyobb százalékban pénzbüntetés, csak elenyésző számban elzárás.⁵⁶ Kutatók, akik a hivatkozott tanulmányt készítették azon a véleményen vannak, hogy az igazságszolgáltatás nem kezeli elég szigorúan az állatok elleni erőszakot. Kutatásaik során megvizsgálták az állatok ellen erőszakoskodók életkörülményeit húszéves intervallumban, kontrollcsoportként a szomszédokat, iskolatársakat használva. Arra a következtetésre jutottak, hogy az állatok elleni bűncselekmények elkövetőinek 70%-a más büntettekkel kapcsolatban is szerepelnek a rendőrségi nyilvántartásokban. Az ilyen elkövetők főként kábítószerrel való visszaélés, lopás, garázdaság vagy testi sértés miatt kerültek a nyomozó hatóság látókörébe. A vizsgált állatokkal erőszakoskodó személyek ötször nagyobb eséllyel követtek el a későbbiekben ember elleni bűncselekményeket, négyszer nagyobb eséllyel vagyon elleni bűncselekményeket, mint más elkövetők, akik korábban nem bántalmaztak állatokat. A kutatás ugyan arra is rámutatott, hogy voltak olyan személyek, akik az állatok ellen elkövetett bűncselekményt megelőzően már más vagyon vagy személy elleni bűncselekményt is elkövettek. További pszichológiai kutatások azonban azt támasztják alá, hogy a családon belüli erőszak nem csupán a család ember tagjai ellen, hanem a házi kedvencek ellen is irányul, sőt rendszerességgel előfordul. Azok a személyek, akik képesek, illetőleg hajlamosak az állatkínzásra, könnyebben követnek el embertársaik ellen is bűncselekményeket. „Bárki, aki bármely élőlény életét értéktelennek tartja, veszélyes, mert, hogy előbb vagy utóbb az emberi életet is értéktelennek fogja tekinteni” (Schweitzer).⁵⁷

⁵⁵ HARE 2011, 91–93.

⁵⁶ Cruelty to animals and other crimes, <http://www.mspca.org/programs/cruelty-prevention/animal-cruelty-information/cruelty-to-animals-and-other-crimes.pdf> (2025.02.05.).

⁵⁷ ALBERT SCHWEITZER, Nobel-békedíjas német orvos, filozófus, teológus (*“Anyone who has accustomed himself to regard the life of any living creature as worthless is in danger of arriving also*

Ahogy azt feljebb is láthattunk, az állatok ellen elkövetett erőszakot veszélyes pszichopata viselkedésformaként definiálják a szakértők. Több tanulmány is született már arról, hogy az állatok ellen elkövetett kegyetlenkedések figyelmet érdemelnek és erről igyekeznek a jogalkotókat is meggyőzni. Az állatokkal szembeni kegyetlenkedés lehet az első jele az emberi áldozatok elleni elkövetésnek. Ezek a tanulmányok foglalkoztak az elítéltek gyermekkori viselkedészavaraival, mely alapján az erőszakos bűncselekményeket elkövetők gyakrabban kínoztak állatokat gyerekként, mint a nem erőszakos bűnelkövetők. Pszichiátriai kezelés alatt álló, kutyákat és macskákat rendszeresen kínzó páciensek körében elvégzett tanulmány kimutatta, hogy a betegeknel magas szintű agresszivitás figyelhető meg az emberekkel szemben is. Egyes kutatók szerint a sorozatgyilkosok és az erőszakos bűncselekményt elkövetők életének meghatározó jelensége az állatkínzás által és alatt érzett csodálat. Napjainkra társadalmi igénnyé vált az állatokkal való megfelelő bánásmód, az állatkínzás elutasítása. Ez azon a felismerésen alapul, hogy az állatokhoz való viszony megmutatkozik az emberekhez való viszonyulásban is. Aki az állatot bántalmazza az megveri majd a gyerekeit, feleségét, testvérét is.

A bántalmazásnak három fajtáját különböztethetjük meg, a fizikai, a pszichikai és a szexuális bántalmazást. Sok állatnál a nem megfelelő tartás, elhanyagoltság is okozhatja a fizikai bántalmazást, nem szükséges annak effektív verésnek vagy kínzásnak lennie. Az állat, különösképpen a háziállat magát eltartani, ellátni nem képes, főként egy olyan közegben, amit az ember teremtett számára. Ugyanakkor az állandó félelem, fenyegetettség mentális problémákat idéz elő éppúgy az állatoknál, mint az embereknél. Nagy szerepe van a megfelelő állattartásban az állatorvosnak, aki felügyelheti az állat tartásának körülményeit. Az állattartótól elvárható, hogy az állat igényeiről tájékozódjon, az állatnak „joga” van arra, hogy fajtájának megfelelő életet élhessen. Sokszor az állattartó nem tájékozódik mielőtt állatot vesz magához, annak szükségleteiről, emiatt helytelenül tartja az állatát. Szegényebb rétegekben az is előfordul, hogy a gazda az elkóborolt állatát nem keresi, a jogszabályoknak megfelelő azonosítókkal nem látja el. Az állatkínzás leggyakoribb módja a szándékos elkövetési magatartás, például az állat felakasztása, nem kívánt szaporulat fizikai módon való megsemmisítése, mérgezés, lelövés, leszúrás.

Összefoglalva az állatkínzás lehet valamilyen a társadalom megítélése szerint súlyosabb bűncselekmény előjelzője, de lehet egy mutató a pszichés vagy szervi anomáliára. Sok esetben a családtagok azért fenyegetik a társállatokat, hogy megfélemlítsék és ezáltal kontroll alatt tartsák a rokonaikat. Harmadsorban

at the idea of worthless human lives.” <https://www.peta.org/issues/animal-companion-issues/cruel-practices/human-animal-abuse/>, 2025.02.25.).

lehetnek az állatkínzás elkövetői maguk is áldozatok. Ha egy gyerek követi el az állatkínzást, az komoly mutató lehet valamilyen lelki sérülésre vagy más erőszakos bűncselekményre. A gyermek fejlődése már az anyaméhben elkezdődik, ahogyan elkezdődik egy bizonyos szocializációs folyamat is. Ha a szülők makrogazdasági környezete nem megfelelő, az anya pusztító életmódot folytat, dohányzik, alkoholt vagy drogokat fogyaszt, a születendő gyerek nagy valószínűséggel lesz agresszív, empátiahiányos, ami az elkövetések előszobája.

ZÁRSZÓ

A Polgári Törvénykönyv felelősségi szakaszai dolgokként kezelik az állatokat, természetüknek megfelelő eltérésekkel, ugyanakkor kontinuitásban az ókori római joggal, ami *res humanis juris*nak, azaz az emberi kéz alá tartozónak tekintette az állatokat. Sajnos nem csupán e törvény szövege tartja alsóbbrendűként kezelendő dolgoknak az állatokat, hanem az emberek bizonyos része is. Amíg egy „gazda” úgy gondolja, hogy az állatát megverheti, megcsönkíthatja vagy megölheti, míg egy ember veszi magának a bátorságot, hogy kegyetlenkedjen az állatokkal, addig nem is lesznek mások, csupán dolgok. Mi is a dolog? Birtokba vehető testi tárgy. Akkor ezt elemezve. Birtokos, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja.⁵⁸ Innentől birtok, ami hatalom alatt áll, testi tárgy, tehát élettelen, lélektelen. Ez alapján az állatok, mint élőlények nem lehetnek dolgok, tehát nem is szabadna őket akként kezelni, sőt, aki nem veszi figyelembe élő mivoltukat, azt kellőképpen büntetni kellene.

Végül, de nem utolsósorban az állatvédelmi törvény, „*E törvény célja, hogy elősegítse az állatvilág egyedeinek védelmét, fokozza az emberek felelősségtudatát az állatokkal való kíméletes bánásmód érdekében, valamint meghatározza az állatok védelmének alapvető szabályait.*”⁵⁹ Itt ki is emelném a kíméletes bánásmódra vonatkozó részt, de attól nem fog senkinek sem a felelősségtudata fokozódni, hogy van egy ilyen törvény. Amíg nincs kellően tudatosítva az emberekben, addig nem lesz foganatja. Amíg nincs kötelezővé téve az iskolákban az állatvédelem oktatása, addig nem fog tudatosodni. Amíg dologként és nem élőlényként kezelik a jogszabályok az állatokat, addig nem lesz hatásos egy jogi szabályozás sem.

Összegezve tehát, a magyar állatvédelem rendszere az elmúlt években egyre szigorúbb szankciókat, szabályokat tartalmaz. Ugyanakkor a gyenge jogalkalmazás miatt nincs kellő elrettentés, nincs preventív fellépés. Oktatással, média

⁵⁸ 2013. évi V. törvény 5:14. § (3): A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.

⁵⁹ 1998. évi XXVIII. törvény 1. §.

programokkal és természetesen jóval szigorúbb jogszabályokkal lehetne az állatok elleni (és talán az emberek elleni) erőszakot visszaszorítani, és megelőzni. Kutatások kimutatták, hogy azok a személyek, akik állatok ellen követnek el bűncselekményeket, nagy százalékban emberek ellen is el fognak követni valamilyen erőszakos cselekményt. Az ilyen személyek szigorúbb szankcionálása megelőzné az emberek ellen irányuló további erőszakot. Prevenációs célzattal az elkövetők izolálása a társadalomból talán csökkenthetné az erőszakos bűncselekmények számát.

Remélem és hiszem, hogy hamarosan Európa egységesen fellép és egy hatékony, közös szankciórendszert dolgoz ki az állatkínzók megbüntetésére. Ha az oktatásban, nevelésben kellően megismertetnénk az állattartás pozitív és negatív oldalait, talán a felnövekvő nemzedék nagyobb körültekintéssel járna el az állatokkal való viszonyulásban.

„Van válasz rá
Az ember, ha ocsmányul dönt
mi készleti gyilkolni őt?
Mivel vesz rá a Sátán, hogy őneki higgy?
Miért van ez így?
Van válasz rá”⁶⁰

IRODALOMJEGYZÉK

- ELLIOT ARONSON – JOSHUA ARONSON: *A társas lény*. Budapest, HVG Könyvek, 2023.
- RICHARD C. ATKINSON et al: *Pszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.
- BELLAVICS MÁRIA ZSÓKA: A fiatalok bűnelkövetők körében leggyakrabban előforduló pszichiátriai kórképek. *Magyar Rendészet*, 2021 (2).
- BONIFERT ANNA: *Állatvédők könyve*. Budapest, 2013.
- BUDA BÉLA: *Az elme gyógyítása*. Budapest, Háttér Kiadó, 2011.
- CSABAI MÁRK: *Így öltek ők*. Budapest, Pauker Nyomda, 2019.
- ROBERT D. HARE: *Kímélet nélkül*. Budapest, Háttér Kiadó Kft., 2011.
- <https://www.peta.org/issues/animal-companion-issues/cruel-practices/human-animal-abuse/>
- <http://www.mspca.org/programs/cruelty-prevention/animal-cruelty-information/cruelty-to-animals-and-other-crimes.pdf>

⁶⁰ Frank Wildhord *Jekyll és Hyde* című musicaljének betétdalából (Van válasz rá), a dalszöveget fordította: Valla Attila.

- DAVID DEGRAZIA: *Az állatok jogai*. Budapest, Magyar Világ Kiadó, 2004.
- DESMOND MORRIS: *Az állati jogok szerződése*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1995.
- SIGMUND FREUD: *Tömegpszichológia-Társadalomlélektani írások*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó, 1995.
- BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN et al: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019.
- HALLER JÓZSEF (szerk.): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- HALLER JÓZSEF (szerk.): *Bűntettek kriminálpszichológiája*. Budapest, Dialóg Campus, 2020.
- J. HALLER – G. HAROLD – C. SANDI – I. D. NEUMANN: Effects of adverse early-life events on aggression and anti-social behaviours in animals and humans. *Journal of Neuroendocrinology*, 2014 (10).
- MELANIE JOY: *Miért szeretjük a kutyákat, esszük meg a disznókat és viseljük a teheneket?* Budapest, Angyali Menedék, 2018.
- MIKÓ JÓZSEFNÉ JÓNÁS EDIT: *Az állatvédelem tárgya*. TÁMOP. 2018.
- HANI MILETSKI: A history of bestiality. In: *Bestiality And Zoophilia: Sexual Relations With Animals (Anthrozoos)*, 2005, 1–22.
- OLTY MÁRTA: *Kérdések Istenhez (Vallás és állatvédelem)*. Budapest, Makkabi Kiadó, 2004.
- W. C. PEDERSEN – E. A. VASQUEZ – B. D. BARTHOLOW – M. GROSVENOR – A. TRUONG: Are you insulting me? Exposure to alcohol primes increases aggression following ambiguous provocation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2014 (8).
- TOM REGAN: *The case of animal rights*. Los Angeles, University of California Press, 2004.
- PETER SINGER: *Animal liberation NOW*. New York, Harper Perennial, 2023.
- TÉGLÁSSY Péter: *Az állatok védelmére vonatkozó jogi szabályozás*. Budapest, ELTE, 2003.
- SZILVIA VETTER – ANITA BOROS – LÁSZLÓ ÓZSVÁRI: Penal sanctioning of zoophilia in light of the legal status of animals – A comparative analysis of fifteen European Countries. *Animals*, 2020 (6).
- KEVIN T. WOLFF – MATT DELISI – MICHAEL G. VAUGHN – ALEX R. PIQUERO: Juvenile animal cruelty and firesetting behaviour. DOI:10.1002/cbm.2018 (September 2016)
- www.haziallat.hu
- www.police.hu
- www.who.hu
- ZOLTÁN ÖDÖN: *Az állatvédelem jogi rendje*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2000.